

MED KNJIGAMI

IZJEMNA PESNIŠKA VIZIJA SVETA. Proces duhovne liberalizacije, ki se je začel pri nas v petdesetih letih, je med drugim vplival tudi na našo sodobno pesniško tvornost, katere prvi izrazitejši prodor v novo smer pomeni med mlajšimi pesniki lirika Daneta Zajca. S svojim nastopom je Zajčeva poezija nedvomno pomembno pripomogla k razbijanju povojne variante poetskega tradicionalizma, ki je do srede petdesetih let prevladoval na Slovenskem. Zategadelj je treba to poezijo vrednotiti predvsem kot začetno dejanje nove pesniške orientacije pri nas, šele tedaj namreč dobi tisto vsebino in pomembnost, ki je odrezana od svoje zgodovinsko determinirane vloge, nima, čeprav to hkrati pomeni tudi omejitev njenih vsebinskih možnosti.

Nasprotno pa je za Strniševu poezijo značilno preseganje tovrstne poetske pozicije in odkrivanje nove, izrazno čistejše podobe sveta. Že v njegovi prvi pesniški zbirki *Mozaiki*, ki je izšla leto dni za Zajčevu *Požgano travo*, se nam je razodela čisto nova, specifična oblika pesniškega odziva na resničnost, ki se je kot lirična možnost do kraja razvila šele s pričujočo knjigo.* Pretežni del prve Strniševe zbirke označuje sicer že zgoščen in zvečine izpovedno učinkovit odnos pesniške zavesti do resničnosti, vendar pa je v njej še cela vrsta vsebinsko in oblikovno neobvladanih verzov, čeprav po drugi strani že zelo določno izstopajo obrisi v naši poeziji docela novih liričnih pokrajin, ki jih je Strniša v svojem pesniškem prizadevanju začel odkrivati in utrjevati, tako da so sčasoma postale najvišja oblika njegovega dojemanja sveta. Prav tu pa je počelo sleherne umetniške verodostojnosti, ki se razodeva predvsem v tem, ali je neki umetniški akt sposoben adekvatno predstaviti odnos ustvarjalne zavesti do resničnosti ali ne. Seveda so glede tega kriteriji pri ljudeh zelo različni, zato se tudi njihove sodbe o posameznem ustvarjalnem dejanju pogosto močno razhajajo.

Strniševa lirika, kakršna se nam je predstavila v pričujoči knjigi, nedvomno zelo uspešno in umetniško prepričljivo govori o avtorjevem razmerju do sveta. Vsebina tega razmerja je v nenehnem odkrivanju temne usodnosti vsega, kar svet je in kar ga omogoča. Ta spoznavna funkcija ima za Strniševu pesništvo bistveno posledico: odkriva resnico, ki biva v času in ki jo njegovo pesništvo povzema in izpričuje. Pri tem gre kajpa le za en aspekt te resnice, ki pa je v pričujočem primeru vsebinsko zelo daljnosežen. Strniševa poglobljena vsebinska značilnost je silovita odtujenost vsemu bivajočemu, ki jo spremljata nemoč in samota. Na tej alienativni osnovi temelji izrazit razkol znotraj njegove zavesti, kar poraja edinstveno dinamiko, kakršna lahko nastopa samo še v sanjah. Značilno zanjo je nenehno temno beganje na mestu, po neki irealni logiki, ki ne zahteva ne začetka ne konca, zato je zunanji vtis, ki ga poudarja pretehtan oblikovalni postopek, prav nasproten temu dejstvu, saj je na moč statičen. Bistvo te notranje dinamike je v tem, da ustvarja za pričujočo liriko specifično psihozo absurda in groze; in prav zaradi nenavadnega prijema, s katerim Strniša oblikuje to psihozo, je njegova izpoved na moč svojska in prepričljiva, saj tu ne gre niti za popisovanje njegovih lastnih doživetij niti

* Gregor Strniša: *Odisej*. Opremil France Maček. Izdala Cankarjeva založba. Ljubljana 1965.

za izpovedovanje v tradicionalnem smislu, temveč za prikazovanje pesniških spoznanj. S tem merim predvsem na tisto lastnost Strniševe lirike, ki v celoti stopi pred nas šele z vzdušjem, kakršno njegovo pesniško dejanje poraja, namreč na njeno katarzično poslanstvo, ki mu daje vsebino nenehno dogajanje resnice kot imanentne lastnosti bivanja.

Strnišev *Odisej* vseskozi opravlja to funkcijo. Avtorjevo doživetje resničnosti je v tej knjigi motivno močno strnjeno in prav to vzbuja videz velike kompozicijske dognanosti njegove vizije sveta. Zbirka že takoj s prvim ciklusom (*Blaznost*) napove svojo osnovno tonaliteto, ki se kaže v grozljivi odtujenosti pesnikove eksistence v svetu. V tej situaciji se njegovo razmerje do resničnosti predstavi kot travmatična reakcija na neko težko in absurdno doživetje, kakršno vseskozi spremlja pesnikovo podobo sveta, saj se pojavlja kot temeljna premisa vseh njegovih spoznanj. Strniševa pozicija v svetu je nedvoumna: gre za spor med ustvarjalno zavestjo in resničnostjo, kakršna je: nespremenljivi red stvari, ki teče od rojstva do smrti; rešitve iz te mišnice usode in usodnosti ni. To eksistenčno nesoglasje je tudi bistvena lastnost vseh drugih ciklusov in dobiva ponekod že kar pošastne razsežnosti, ki se kažejo zlasti v čudnih deformacijah v njegovi zavesti odsevajočih stvari (npr. *Lenorina pesem*, *Samorog I*). Najmočnejše se omenjeni ontološki spor predstavi v ciklusih *Lutka* in *Inferno*. Tu se doživetje sveta strne v najbolj usodno razsvetlitev njegove resnice.

V *Infernu* se alienativna sestavina Strniševe lirike razvije v izrazit spopad dveh duhovnih principov, resničnega in neresničnega. V tem ostrem boju znotraj človekove biti doživi poraz njena resnična substanca. Strnišev nihilizem se tu povzpne do svoje najizrazitejše pozicije. Absurdnost neresničnega nas s svojo razsežnostjo in posledicami, ki jih lahko ima na ustaljeni red stvari, do kraja pretrese in zgrozi. Tu je Strniševa izpoved močno sublimirana in prignana do izredne baladne prodornosti. V njej pesnikova intelektualna zmogljivost doseže svojo največjo veljavo. Zategadelj pomeni cikel ne samo kompozicijski, temveč tudi vsebinski vrh celotne pesnikove duhovne odisejade; po dramaturški zakonitosti, ki v njej vlada, težijo k temu vrhu tudi vsi drugi ciklusi v knjigi, čeprav se motivno precej razlikujejo.

Tematsko ekspozicijo v elementarno dogajanje pričujočega ciklusa predstavljajo že opusi *Blaznost*, *Sanje leta*, *Cvetoči meči* in *Samorog*, ki skupaj z *Lutko* zastopa Strniševu erotično liriko. V vseh teh ciklusih se osnovni tragični konflikt med pesniško zavestjo in resničnostjo razširja in ostri, pri čemer se zmerom bolj stopnjuje in uveljavlja mračna, protičloveška komponenta obeh nasprotujočih si ontoloških substanc, dokler v *Lutki* in *Infernu* docela ne prevlada. V tem duhovnem okolju se dogaja tudi Strniševa erotika in je zategadelj kajpa močno zaznamovana z njim. Emocionalna sestavina, ki je že imanentna lastnost vsake ljubezenske motivike, samo še bolj poudarja opisano stanje. Alienativni razkol v človeških odnosih, ki je v *Samorogu* izražen še zelo obzirno in v mehkih tonih, doseže v *Lutki* izredno rezkost in elementarno grozljivost. Ni treba posebej poudarjati, da je erotika, izpovedana tako, kot tukaj, v naši ljubezenski liriki povsem nov pojav. Tega pojava kajpa ni mogoče obravnavati ločeno od ostale Strniševe lirike, saj je tako po svojem duhovnem poreklu kakor tudi po kompozicijski in oblikovni plati njen integralni del. Ta lirični koncept zastopa tudi drugi del zbirke z *Infernom*, ki pomeni kulminacijo v Strniševi pesniški odisejadi. Ta drugi del zbirke

sestavljajo ciklusi *Tu je bil tiger*, *Vikingi* in *Dom*. V njih se po temnem porazu človeške resničnosti, izraženem v *Infernu*, izpoved prevesi v postopno pomirjenje in uravnoteženost obeh notranjih protisil, Strnišev človek se nič več ne bojuje za svojo pravo podobo. Nemo se prepušča blodnjaku usode. Ponekod se sence poraza še oglašajo v njegovi zavesti, vendar že v obliki posebnih travmatičnih razpoloženj, ki jih zna Strniša prikazati z izredno sugestivno močjo, kar mu uspe z na moč enostavno pesniško dikcijo in z očiščenjem fabulativne sestavine pesmi na en sam element (npr. *Tu je bil tiger*).

Strniševo pesniško izpoved zaključuje ciklus *Odisej*, ki pomeni njeno poslednje poglavje. V njem je strnjena vsa zgodovina avtorjeve duhovne izkušnje. Zdaj je osvojena poslednja lirična pokrajina, s katere pesnik pregleduje prehojeno pot. Znova oživi upornost, ki ima sicer še močno kontemplativen značaj, vendar pa že nakazuje možnost drugačne notranje orientacije, ki vodi v nov spopad obeh polov njegove biti in nedvomno tudi v novo deziluzijo, kar vse se še določneje izraža v najnovejšem Strniševem ciklusu *Borilnica* (Perspektive 31).

Strniševa specifična vizija sveta zahteva, če hoče biti resnična, tudi ustrezno sporočilo. Avtor je to dosegel z nekaterimi v naši sodobni poetiki docela novimi ustvarjalnimi vidiki, ki so rezultat že poprej opisanega posebnega odnosa pesniške zavesti do bivajočega in imajo potemtakem predvsem vsebinsko in ne zgolj zunanje, formalno izhodišče. Bistvena lastnost Strniševe lirike je fabulativnost, ki kajpa vključuje močan epski element; njena notranja ureditev pa često poraja tudi dramske učinke. V tem pogledu se kaže določen vpliv ljudske fabulativne lirike. Strniša njene elemente spretno izkorišča in jih obrača tako, da dajejo njegovi izpovedi videz izjemnega intelektualnega lirizma. Za doseg tovrstnega učinka pa je potrebna tudi velika emocionalna zmogljivost doživetja, ki je za liriko bistvena, saj pomeni eno izmed tistih njenih poglavitnih razsežnosti, ki jo dvigajo nad prozo. Pri tem ne gre za sentimentalno romantično privzdignjenost, ki se izraža v deklarativnih ali baročno nabreklih pesniških formulacijah, temveč za strnjeno, z vsebinsko bogatim simboličnim tkivom prepleteno pesniško dikcijo, ki se poslužuje celo povsem izjemnih pojmov, katerih vsebina se tvorno vključuje v izpoved in s svojo specifično estetsko vrednostjo vzbuja posebne emocionalne učinke (npr. marimba, samorog).

V svojem na videz antiliričnem prizadevanju se Strniševa izpoved zvečine izogiba prve osebe in se poslužuje neosebnosti, kar je značilna lastnost večine naše tako imenovane alienativne poezije. S takšnim ustvarjalnim postopkom se avtor distancira od svojega pesniškega sporočila, pri čemer pa njegov duhovni angažma nič ne trpi, narobe, alienativna vsebina pesniške izpovedi je s tem samo še bolj podčrtana. Odtod izvira tudi značilna opisnost in čutna opredmetenost Strniševe lirike, ki pa s to svojo formalno posebnostjo v celoti predstavi in razsvetli resnico pesnikove vizije sveta. Pri tem je bistvenega pomena sposobnost, s katero odkriva pesnik magično vsebino besed. Strniša vzpostavlja v besednem gradivu nove zveze; v njem išče tisto podtalno razsežnost, ki je možna le v poeziji. To je poglavitni formalni element, ki njegovi izpovedi daje tisto lirično vrednost, ki je zanj specifična.

Značilno in v sodobni slovenski liriki edinstveno formalno posebnost predstavlja tudi zunanja podoba Strniševih verzov. Njegove pesmi sestavljajo zve-

čine po tri ali štiri štirivrstične kitice; v njih dosledno nastopa ženska ali moška asonanca, ki le nekoliko poudarja verzni konec in po blagozvočnosti še zdaleč ne dosega rime. Vzrok za to, da se je pesnik med glasovnimi figurami poslužil ravno asonance, ki v slovenski verzifikaciji ni posebno izrazita, je treba iskati v naravi njegove lirike. Evfonična lastnost rime bi namreč oslabilala učinek močnih depresivnih tonov, ki se v tej liriki uveljavljajo, medtem ko ga asonanca poudarja. Vsekakor pomenijo glasovne figure dodaten razumski napor v strukturi Strniševe lirike, vendar, kot se je pokazalo, le-ta najbolj izstopa predvsem v tektoniki posameznih pesmi in ciklusov in v uporabi jezikovnega gradiva; povsod je čutiti intelektualno kontrolo nad asociativnimi sestavinami avtorjeve izpovedi, ki predstavlja učinkovito sintezo miselnih in emocionalnih prvin doživetja.

V opisanih vsebinskih in formalnih novostih, ki jih prinaša v našo sodobno pesniško tvornost, je izjemnost Strniševe lirike. Njena poglobljena umetniška vrednost pa je predvsem v tem, da nam zna s svojim specifičnim izraznim aparatom adekvatno posredovati avtorjevo doživetje resničnosti, zato nas njegova resnica o tragičnosti človekove eksistence do dna prevzame in zgrozi.

Niko Grafenauer

DOZIVLJENA VOJAŠČINA. Tistega slikovitega presenečenja, ki nam ga je pripravil Pavle Zidar s svojo prvo zbirko, *Soha v oltarja domovine*, seveda ni več. Ze prve strani nove knjige *S konji in sam** odkrijejo, da se je obseg pisateljevih doživetij razmeroma malo povečal, njegovo pisanje pa za zdaj tesno sledi doživetju in ga sproti, tako rekoč po centimetrih, pokriva. Spet srečamo obe že znani Zidarjevi figuri — kmečkega pobiča, čigar prvi vtis so čudna mešanica hitlerjugenske propagande, previdne ljudske modrosti, s katero ga skušajo cepiti domači, in bujne, uporniške, sanjarske otroške domišljije; in pa mladega, ne kdo ve kako podkovanega učitelja, ki v zakotni dolenski vasi, v samoti in zagatnih razmerah, toliko da ne presahne na duši in telesu. Dogajanje, v katero se je bil tako otrok kot dorasli mladenič zapletel v prvi knjigi, je bilo dramatičnejše in njegov notranji odziv v junaku in bralcu dosti bolj pretresljiv. Da, Zidar je bil ustvaril dva, tri pisateljske trenutke, ki so prinesli v našo književnost zares nekaj novega, tako v pogumni izpovedi kot v tankoslušni robotosti pripovednega jezika. Odlično uho za izraz, skladnjo in besedišče današnjega človeka je izpričal tudi v svoji novi knjigi; toda niti posrečena otroška parafraza svetopisemske zgodbe o Adamu in Evi in še manj učiteljeva dogodivščina z nepristnim posilstvom ne odtehtata tematske teže in vsebinske zanimivosti najboljših odlomkov v *Sohi*. Kot malodane vsak mlad pisatelj grebe Pavle Zidar z nekako bolečo slastjo po nezaceljenih ranah lastnega življenja; tudi kjer dogodki niso avtobiografski, jih spremlja osebna prizadetost, ki jim daje avtobiografsko barvo. In usoda skoraj vseh avtorjev, ki so uporabljali lastno življenje kot neposredno gradivo za književno delo, je, da je njihova prva knjiga najmočnejša. Z njo se predstavi nov avtor in torej novo videnje sveta. Če mladi pisatelj vsaj približno obvladuje obrtno plat pisanja,

* Pavle Zidar: *S konji in sam* — Cankarjeva založba, Ljubljana 1963.